

ნესტან კუტივაძე
(საქართველო)

**მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის ზოგიერთი საკითხი
და შერვუდ ანდერსონის გროტესკული ადამიანი**

XX საუკუნის დასაწყისი მთელ მსოფლიოში მნიშვნელოვანი პერიოდი აღმოჩნდა როგორც სახელმწიფოებრივი, ისე საზოგადოებრივი თუ სოციალ-კულტურული განვითარების თვალსაზრისით. მსოფლმხედველობრივმა ცვლილებებმა შემდგომი პერიოდის მრავალი საყურადღებო მოვლენა განაპირობა და იგი მოიცავდა არა მხოლოდ იმ ქვეყნებს, რომლებშიც ფორმაციათა შეცვლის ურთულესი პროცესი მიმდინარეობდა, არამედ იმათაც, რომლებშიც სოციალური და ეკონომიკური განვითარების ახალი პერსპექტივები იკვეთებოდა. ამ მხრივ, რადიკალურად განსხვავებული პროცესები მიმდინარეობდა საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებში. ნებისმიერ ქვეყანაში ობიექტური რეალიები ქმნის სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურსა და საზოგადოებრივ ვითარებას, პიროვნების სულიერი ყოფის პერიპეტეიები კი ყოველთვის კვეთს ამ კონკრეტულობის საზღვრებს, ადამიანებსაც ინდივიდუალურთან ერთად აქვთ მსგავსი, საერთო მისწრაფებები, რასაც ეროვნულ-ინდივიდუალური სახეცვლილებით ასახავს მხატვრული ლიტერატურა. აღსანიშნავია, რომ შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის XX საუკუნის დასაწყისის ამერიკული სკოლისათვის ერთ-ერთი წარმმართველია მორალური და ინტელექტუალური პრინციპები. ამ კონტექსტში „ლიტერატურას ისინი განიხილავენ ადამიანების ყველაზე უმნიშვნელოვანეს სულიერ მონაპოვრად, რომელშიც საიმედოდ ინახება ესთეტიკური და ადამიანური ფასეულობები“ (გაფრინდაშვილი 2012: 15). მწერლობის, ზოგადად ხელოვნების, სწორედ ეს უნიკალური თვისება ქმნის ნაციონალურთან, ინდივიდუალურთან, ერთად ამ უკანასკნელის საყოველთაო, უნივერსალურ ბუნებას.

საზოგადოებრივი გარდატეხების ეპოქა ადამიანებისათვის მძიმე და რთულია ყოველთვის, საზოგადოების რომელ ფენასაც არ უნდა მიეკუთვნებოდნენ ისინი. წინამდებარე სტატია მიზნად ისახავს, XX საუკუნის თვალსაჩინო მწერლების: მიხეილ ჯავახიშვილისა (1880-1937) და შერვუდ ანდერსონის (1876-1941) შემოქმედების მაგალითზე აჩვენოს სოციალური ძვრების თანმდევი ერთი პრობლემის ლიტერატურული გააზრების თავისებურებანი.

მიხეილ ჯავახიშვილის შემოქმედება ევროპული ლიტერატურის კონტექსტში უკვე კარგა ხანია ლიტერატურათმცოდნეთა კვლევის საგანია.

არაერთი საყურადღებო ნაშრომი დაინერა როგორც მ. ჯავახიშვილისა და გი დე მოპასანის პროზის ურთიერთმიმართების, ისე ფროიდის ფსიქონალიზის ქრილში მწერლის პროზის ინტერპრეტაციასა და სხვა საკითხებთან დაკავშირებით (თურნავა 2000: 239-246; დოიაშვილი 2013: 80-119). არანაკლებ საყურადღებოა ამერიკულ მწერლობასთან „ჯაყოს ხიზნების“ ავტორის შემოქმედების მიმართების კვლევა. საგულისხმოა, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის თვალსაწიერი ევროპისა და ამერიკის საზოგადოებრივ-კულტურულ ცხოვრებას მუდმივად სწვდებოდა, რასაც მისი ლიტერატურული თუ პუბლიცისტური მემკვიდროება ადასტურებს.

XX საუკუნის დასაწყისის რიგითი ამერიკელების პრობლემებს ასახავდა თავის ნოველებსა და რომანებში შერვუდ ანდერსონი. როგორც ცნობილია, მწერალმა წარმატებას ფსიქოლოგიური ნოველის ჟანრში მიღწია. მან თავის ნაწარმოებებში აქცენტი სიუჟეტის სტრუქტურულიდან უმწეო, ცხოვრებისაგან დაღლილი, სულიერად გატეხილი ადამიანების განცდების აღწერაზე გადაიტანა. ამ თვალსაზრისით, უნდა გამოიყოს შერვუდ ანდერსონის ერთ-ერთი ყველაზე წარმატებული კრებული „უაინსბურგი. ოჰაიო“ (1919). უაინსბურგი არის ის გამოგონილი ადგილი, სადაც ცხოვრობენ ეს საზოგადოებისა და ერთმანეთისაგან გაუცხოებული ადამიანები, თავი ილუზორული, იდეების სამყაროსათვის რომ აქვთ შეფარებული, რაც, ერთი შეხედვით, შესაძლებელია მათი არაპრაქტიციზმის შედეგად იქნეს მიჩნეული და არა იმ გარემოსი, რომელშიც ცხოვრობენ.

ზოგიერთი ლიტერატურათმცოდნის აზრით, „უაინსბურგი“ ასახული არსებობის ტრაგიზმი, რომელიც ადამიანებს „გროტესკებად აქცევს, განპირობებულია ამერიკის სოციალური განვითარებით, სადაც ამოსავალ პრინციპად მიჩნეულია ინდივიდუალიზმი, რასაც შეიძლება მოჰყვეს საშიშროება პიროვნების განვითარების შედეგებით, რომლებიც მას მარტოობისა და გაუცხოებისათვის წირავს“ (Anderson 1981: 11). მართალია, უაინსბურგის სინამდვილე XX საუკუნის დასაწყისის ამერიკის ყოფის ნაწილია, მაგრამ გასათვალისწინებელია ერთი მომენტიც: პრობლემის სათავეს მწერალი უხსოვარ დროში ხედავს. ეს კი მინიშნებაა იმაზე, რომ ადამიანისა და გარესამყაროს მიმართების საკითხი მარადიულია და ყოველ დროში სხვადასხვა ფორმითა და სიმწვავით წამოიჭრება.

ანდერსონის „უაინსბურგი. ოჰაიო“ იწყება ნოველით „გროტესკების ნიგნი“, რომელშიც ავტორი განსაზღვრავს ადამიანთა გარკვეული ნაწილისათვის დამახასიათებელ ზოგად ნიშან-თვისებებს და თავის გამოვლინებაში ამ მრავალფეროვან მოვლენას ერთ სახელს – გროტესკულს უწოდებს.

„გროტესკების ნიგნის“ მთავარი გმირი პროფესიით მწერალია, ამდენად, ბუნებრივია, რომ მას საკმაოდ დაუგროვდა მოსაზრებები, ბევრ ადამიანს შეხვდა და კარგად გაიცნო მათი სულის ყველაზე დაფარული შრეები. თავად მის ქვეცნობიერში ცოცხლობს ასეთი ადამიანების აწ-

რდილთა მთელი გალერეა. თითოეული მათგანი განსხვავებულია: ზოგიერთი უსიმპატიოა, ზოგი მახინჯია, ზოგი მშვენიერიც კია, მაგრამ ყოველი მათგანი გროტესკულია. სწორედ ესაა ის, რაც მათ აერთიანებთ, რაც ამ ადამიანების საზოგადოებისაგან გაუცხოების მიზეზიცაა და შედეგიც ერთდროულად. ესენი არიან წარუმატებელი, ყოველდღიურობასთან ბრძოლაში დაღლილი, სულიერად გატეხილი ადამიანები. მათი წარმოშობა კი, მწერლის აზრით, განაპირობა იმან, რომ ოდესღაც ერთი მთლიანი ჭეშმარიტება ნაწილებად დაშალეს, ცალ-ცალკე დაეპატრონენ ამ ნაწილებს და ჩათვალეს, რომ უმთავრესი იყო სწორედ ის, რაც თითოეულს გააჩნდა და შეეცადნენ სიმართლის ეს ცალკეული ნამცეცი გაეხადათ საყოველთაო ჭეშმარიტებად, რამაც თავად ისინი გროტესკულ ადამიანებად, ჭეშმარიტება კი სიყალბედ აქცია. ანდერსონი თვლის, რომ ჩვეულებრივი ადამიანების უმრავლესობა გროტესკულია. მათი სული დანანევრებული და დაშლილია. „მათ, ამ ვაინსბურგელ გროტესკებს, უნდათ, რომ გადაშალონ გულები, გათავისუფლდნენ დამარხული და დაწყულელებული ემოციებისაგან, ვოშ უილიამსი ცდილობს ახსნას საკუთარი ექსცენტრულობა, მაგრამ ძნელად ახერხებს, ლუიზ ბენტლი „ცდილობს ილაპარაკოს, მაგრამ ვერაფერს ამბობს“, ენოხ რობინსონი ფანტაზიის სამყაროში გადადის, თავის გამოგონებულ „ადამიანებთან, რომლებთანაც ნამდვილად შეუძლია საუბარი და რომლებსაც შეუძლია აუხსნას ის საგნები, ცოცხალ ადამიანებს რომ ვერ უხსნის“ (Howe 2023: ელრესურსი). დარღვეული ცნობიერების მატარებელი კი ველარ პოულობენ საკუთარ თავში წინააღმდეგობის გადალახვისა და წარმოსახულის განხორციელების ძალას, რაც არ შეიძლება მხოლოდ პიროვნული თავისებურებებით იყოს ახსნილი. ასეთ მდგომარეობაში მყოფები იმედით შეჰყურებენ ახალგაზრდა ჟურნალისტ ჯორჯ უილარდს, მაგრამ ესეც არარეალურია, რადგან თავად უილარდი არ არის შინაგანად მზად მათ დასახმარებლად. მიუხედავად იმისა, რომ ახალგაზრდა ჟურნალისტი განსხვავებულია სხვებისაგან და გროტესკებსაც თანაგრძნობით ეკიდება, მას არ ხელეწიფება რამე შეცვალოს, მეტიც, ასეთი მდგომარეობა კიდევ უფრო აძლიერებს უილარდის სასოწარკვეთილებას.

გაცილებით უფრო რთული სახელმწიფოებრივი თუ სოციალურ-საზოგადოებრივი კატაკლიზმების წინაშე დგას XX საუკუნის დასაწყისის საქართველო. მძიმე ისტორიულმა ვითარებამ თავისი დაღი დაასვა ამ ეპოქის ადამიანთა ყოფასაც. ქართულ ლიტერატურაში სულიერად გატეხილი, უმწეო ადამიანის მხატვრული სახე კარგად არის ცნობილი და მის ჩამოყალიბებას თავისი ლიტერატურული ტრადიციაც გააჩნია. XX საუკუნის დასაწყისის მწერლობაში იგი უმძაფრესი ტრაგიზმით ხასიათდება და მიუღებელი სინამდვილის მხატვრული ასახვის ხერხად გამოიყენება.

„ყოფილი ადამიანი“, „ნაკაცარი“, „ზედმეტი ადამიანი“ – ასე უწოდებს XX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო

მწერალი მიხეილ ჯავახიშვილი იმ ადამიანებს, რომლებიც „წარსულმა მოატყუა, ანმყო აწვალეს, მომავალი აშინებს“ (ჯავახიშვილი 1973: 205). თავის ერთ-ერთ საყურადღებო რომანში „გავი შადური“ პროზაიკოსი არა მარტო განასახოვნებს ასეთ ადამიანებს, არამედ ამ მხატვრულ სახეში განაზოგადებს მოვლენის საერთო მახასიათებლებს.

წანარმოები 1928 წელს გამოქვეყნდა და იმთავითვე მიუღებელი აღმოჩნდა მარქსისტული კრიტიკისათვის სწორედ იმიტომ, რომ ავტორი მასში სულიერად გატეხილი ადამიანის ცხოვრებას აღწერდა, თანაც ხაზს უსვამდა, რომ გივი შადურს მთელი საქართველო იცნობდა, რაც იმას მიაწინებდა, რომ სასონარკვეთილი ადამიანები საკმაოდ დამახასიათებელი იყო მაშინდელი ყოფისათვის.

გივი შადური გამაერთიანებელი პერსონაჟია, ღერძია იმ ამბებისა, რომელიც ტექსტში ხდება. ის ერთ დროს იყო „კაცი კაცური, თავმომწონე, ამაყი“ (ჯავახიშვილი 1973: 204), მაგრამ, როცა პირველად ეცნობა მკითხველი, თავს მოიხსენიებს, როგორც კაცი – უქმი, რომელმაც დაკარგა ღმერთის რწმენა, დაკარგა მადლი – „რბილი ნოხი, გოლგოთის გზაზე დაფენილი“ (ჯავახიშვილი 1973: 205), იქცა ნაკაცარად და სულიერად მოდუნდა, რასაც, მისი აზრით, თავის მოკვლა სჯობია. მაგრამ, ვიდრე აქამდე მივიდოდა, „იცხოვრა, იარა, და გაიგო“ (ჯავახიშვილი 1973: 207), ერთ დროს ღონივრადაც ეწეოდა ცხოვრების ტვირთს, თუმცა ბრმა სინამდვილის წყალობით ზედმეტ ადამიანად იქცა. შადური, ავტორის აზრით, „ცხოვრების პარადოქსია და გზასაც პარადოქსებით იმოკლებს“ (ჯავახიშვილი 1973: 229), სწორედ ამ პარადოქსებით აყალიბებს შადური საკუთარი ცხოვრების კრედოს, რომელიც ერთნაირადაა გაჯერებული იმ დროის ზოგად მოვლენათა ირონიზირებით თუ თვითირონიის დიდი დოზით. ირონიულია მის მიერ საკუთარი საფლავისათვის შერჩეული ეპიტაფიაც: „გივი შადური – ავარა– Rien Nihil – არაფერი“, – როგორც თავად ამბობს (ჯავახიშვილი 1973: 291), არის საკუთარ თავში აღმოჩენილი მარადიულობის წყურვილის დადასტურება, არარაობასთან ბრძოლის გზა.

ანდერსონის გროტესკული ადამიანი და ჯავახიშვილის ყოფილი ადამიანი ერთი და იგივე ხასიათია თავისი არსით. ისინი მნიშვნელოვანი ძვრების, თუმცა თვისებრივად სხვადასხვა გარემოში, გამოვლინდებიან, მათი ცხოვრება შეუძღვარია, საკუთარ თავში თანაბრად აერთიანებენ არსებობის ტრაგიკულ და კომიკურ მხარეებს, ისინი გარემოს პროდუქტები არიან. ცხადია, რომ საკითხის ასე დასმისას, მნიშვნელოვანია მოვლენის ზოგადი არსი და არა ცალკეული პიროვნული, ინდივიდუალური გამოხატვა, რაც შესაძლებელია სხვადასხვაგვარი იყოს.

აღსანიშნავია, რომ ჯავახიშვილისა და ანდერსონის ამ ორ ტექსტს გააჩნია სტრუქტურული მსგავსებაც. მიუხედავად იმისა, რომ „უაინსბურგი. ოჰაიო“ გროტესკულ ადამიანებზე დაწერილი ნოველების კრებულია, მას მაინც ჰყავს ერთი მთავარი პერსონაჟი – ჯორჯ უილარდი.

ის მოქმედებს ან მოიხსენიება ყველა ნოველაში და, ასევე, გამოირჩევა ყველასაგან, რაც საბოლოოდ თავის დაღწევით სრულდება იმ გარემოდან, რომელიც მასაც გროტესკად გადაქცევით ემუქრება. „შეგრძნება წიგნის მთლიანობისა იმდენად დიდი იყო, რომ კრიტიკოსებს შორის ჩნდებოდა მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც „უაინბურგს“ რომანის ჟანრს მი-აკუთვნებენ, ნაწილი კი საუბრობდა ახალ ჟანრზე – „რომანზე ნოველებში“: ცალკეული მომენტები, რომლებიც ქმნიან მრავალხმოვანებას, გასაოცრად გვახსენებს ცხოვრების მრავალფეროვნებასა და სიმრავლეს“, – წერს მ. კორენევა (Anderson 1981: 13).

მრავალ ამბავში, ერთ ეპოქაში მცხოვრები მრავალი ადამიანის ხვედრში, კარგად იკრიბება ერთი სურათი. ამიტომ მოსახერხებელია ცალკეული ამბებით მოზაიკის შექმნა. ასეთ ხერხს მიმართა მიხეილ ჯავახიშვილმა „გივი შადურშიც“. გივი შადური აერთიანებს იმ ნოველებს, თავად რომ გვიამბობს. თითოეული ეს ამბავი, ფაქტობრივად, დასრულებული თხზულებაა. „რომანში ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი რამდენიმე ნოველაა შესული, რომელთაც წინ შესავალი უძღვის. თავისებური შესავალი განმარტება (უმთავრესად რომანის მთავარი პერსონაჟის, გივი შადურის სადღეგრძელო-აღსარებები), რომლებშიც კონცენტრირებულია როგორც ამა თუ იმ ნოველის ძირითადი პრობლემა, ისე გივი შადურის მხატვრულ-ესთეტიკური, მორალურ-ეთიკური თუ ფილოსოფიური შეხედულებები, რომლებიც მას, როგორც პიროვნებას, აყალიბებენ“, – წერს ნუგზარ შავგულიძე (შავგულიძე 1988: 84).

მკვლევარი თვლის, რომ მიუხედავად იმისა, რომ ამ აღსარება-მონოლოგებში გივი შადური თავის თავს ნაკაცარს უწოდებს, „გულის სიღრმეში ისევ სულიერად გაუტეხელი, სულიერი მოდუნების წინააღმდეგ მებრძოლ ადამიანად გვევლინება“ და მისი რჩევა – „სულიერ მოდუნებას ისევ თავის მოკვლა სჯობია“ მის შინაგან სიმტკიცეზე მიგვანიშნებს (შავგულიძე 1988: 84). შინაგანად რამდენად მტკიცეა ბედთან შეგუებული გივი შადური, შეიძლება ძნელი სათქმელი იყოს, მით უფრო, რომ შადური ნაკაცარების თვითმკვლელობას „ფეხაკრებით და ქურდულად გაპარვას“ უწოდებს (ჯავახიშვილი 1973: 253), მაგრამ პროტესტის პათოსს გივი შადურის ირონიული აღსარებები და მიმართვები აშკარად შეიცავს. და მაინც, სადაა გამოსავალი შადურისათვის? საკუთარი შეცდომების აღიარებაში, ანმყოს გააზრებასა და მომავლისაკენ მზერაში, მისი ფრაზა „წარსული გაცხრილეთ, აწყმო გაიგეთ და პირი მუდამ მომავლისკენ ქენით“ (ჯავახიშვილი 1973: 318), – არის მისი გამოცდილება და, ამავე დროს, რჩევაც ახალგაზრდებისათვის. „ლალი სული, წრფელი გული შეინახეთ და მუდამ იცინეთ, იხარხარეთ, იჭიხვიანეთ. მთელი ქვეყანაც რომ დაინგრეს, ნუ იდარდებთ, რადგან პირველი ბირთვი – სიხარული – მოკლე ხანში ახალსაც ააშენებს, ხოლო შავი კუშტი სამოთხესაც ჯოჯოხეთად აქცევს“, – ასე არიგებს შადური ახალგაზრდებს (ჯავახიშვილი 1973: 318), რაც

სიცოცხლის სიყვარულის მკაფიო გამოვლინებაა, ბრძოლისა და ბედთან შეურიგებლობის მონოდებაა.

გროტესკად ქცევას შერვოდ ანდერსონის მოხუცი მწერალიც („გროტესკების წიგნი“) იმის წყალობით გადაურჩა, რომ მის ოცნებაში მუდმივად ცხოვრობდა გაუზზარავი სულის მქონე ახალგაზრდა, ამიტომ ინარჩუნებდა სულიერ სინმინდეს, რაც, როგორც უილიამ ფოლკნერი იგონებს, საერთოდაც იყო ანდერსონის უმთავრესი მიზანი მთელი ცხოვრების განმავლობაში.

საკუთარი უსუსურობისა და უღონობის შეგრძნება შ. ანდერსონისა და მ. ჯავახიშვილის პერსონაჟებს ერთნაირად აწვალვებთ, მიუხედავად იმისა, რომ მათთვის ასევე ძნელია რალაცის შეცვლაზე პასუხისმგებლობის აღება. ჯორჯ უილარდი თავს გაქცევით შევლის, ვიდრე თავადაც გროტესკი გახდებოდეს. ის ამ ფორმით უცხადებს პროტესტს მიუღებელ გარემოს.

გაქცევა, როგორც გამოსავალი, არც მხატვრულ და არც რეალურ პლანში არ არსებობს მიხეილ ჯავახიშვილისათვის. „მე თამბაქოს ფოთოლივით დავჭკნი“ (ჯავახიშვილი 1973: 318), – მიიჩნევს გივი შადური და აღარაფრის შეცვლას აღარ ცდილობს თავის ცხოვრებაში. 1920-იანი და შემდგომი წლების საქართველოს სასტიკმა ისტორიულმა ვითარებამ მრავალი ადამიანი გატეხა სულიერად და ფიზიკურად, ამავე დროს, თავის გადარჩენის ერთგვარ გამოსავლადაც აქცია.

ანდერსონის გროტესკული ადამიანის არაერთი თვისება ახასიათებს თეიმურაზ ხევისთავს, მიხეილ ჯავახიშვილის წინასწარმეტყველური რომანის „ჯაყოს ხიზნების“ მთავარ გმირს, რომლისთვისაც „მომავალი უცხო და გაუგებარ ცნებას წარმოადგენს, „გუშინ“ უფუნქციო ღირებულებაა, „ხვალ“ – არშემდგარი პერსპექტივა“ (რატინი 2018: 241). ის არამარტო გაუცხოებულია ყველასაგან, უნიათო და უსუსურია, არამედ შეურაცხყოფილი და დამცირებულიცაა, თუმცა ხევისთავი, გივი შადურისაგან განსხვავებით, თვლის, რომ ის შეიძლება გაღუნონ, მაგრამ სულიერად ვერ გატეხავენ. ერთადერთს, რასაც ხევისთავი ინარჩუნებს, ეს ღვთის რწმენაა, ფაქტობრივად, იმ დროის რწმენაა, როცა ის კვლავ შეიძლება სამსახური გაუწიოს თავის ხალხს. „საკუთარი უმწეობის ხატია თეიმურაზ ხევისთავი, ცინიკურად და დაუნდობლად დახატული, ავტორის მიერ თავისი თავისადმი გამოტანილი უღმობელი განაჩენი, რათა ასე გაესრისა უმწეობის კომპლექსი“, – თვლის სოსო სიგუა (სიგუა 2002: 236), რომელსაც „ნაკაცარების“ თემა ქართულ ლიტერატურაში ქართული დეკადანსის ნაწილად მიაჩნია, ხოლო მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ ამ პერსონაჟის შექმნა ეპოქის კარნახად.

როგორც ცნობილია, ლიტერატურული გროტესკი თავის თავში მოიცავს ჰიპერბოლიზებას, გადაჭარბებას, სატირას, ირონიას, რეალურისა და არარეალურის, მშვენიერისა და სიმახინჯის, ტრაგიკულისა და კომიკურის ერთიანობას. მას მიმართავდნენ ყველა ეპოქაში სხვადასხვა ლი-

ტიერატურული მიმდინარეობისა და ესთეტიკის მწერლები. ამ ნიშნებს ატარებენ შერეულ ანდერსონის გმირებიც, ჩვეულებრივი ადამიანები, როგორც მათ მწერალი უწოდებს (Anderson 1981: 27).

შემთხვევით არაა, რომ უტირების უჩვეულო ხელოვნებით, ირონიზმის მომაკვდინებელი გამოყენებითა და ქართული სატირის ტრადიციათა გაძლიერებით მ. ჯავახიშვილის „ჯაყოს ხიზნები“ ლიტერატურათმცოდნე გურამ კანკავას გროტესკული რეალიზმის მეთოდით შესრულებულ ნაწარმოებად მიაჩნია (კანკავა 1985: 12).

სწორედ ლიტერატურული პირობითობის, გაზვიადების წყალობით ამ ადამიანებს, როგორც წესი, მკვეთრად აქვთ ჩამოყალიბებული ინდივიდუალური ნიშან-თვისებები, რაც, ერთი შეხედვით, ტოვებს შთაბეჭდილებას, რომ მათი პიროვნული ხასიათი განაპირობებს მათსავე ტრადიციას და არა გარე ფაქტორები, მაგრამ შეუძლებელია იმ ფაქტის უგულებელყოფაც, რომ სოციალურ-საზოგადოებრივი თუ სხვა ვითარებით გამოწვეული კრიზისი ქმნის იმ გარემოს, რომლის პროდუქტადაც ეს უსუსური, ხშირად ილუზიათა ტყვეობაში მყოფი, უპერსპექტივო ადამიანები წარმოგვიდგებიან. მწერლობა მხატვრული ინვარიანტების მეშვეობით ასეთი ფაქტორების ზემოქმედებას და კონკრეტული გამოვლინების მრავალფეროვნებას განსახოვნებს. „ლიტერატურა ამგვარად ხდება უნივერსალური „პოეტური“ თვისების გამომხატველი, რომელიც გონების თანაზიარია. ეს თვისება ქმედითია ნაწერებისა და ლიტერატურების ერთობლიობაში, მიუხედავად მათი გეოგრაფიული მდებარეობისა“, – წერს ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე ადრიან მარინო (მარინო 2010: 36).

საზოგადოებაში პიროვნების ბედს მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს თავად ამ საზოგადოებაში მიმდინარე ცვლილებების ხასიათი და სიმძიმე; თავისი არსით გროტესკული ადამიანი და ნაკაცარი, ნაადამიანევი, ერთ მოვლენას გამოხატავს – გარკვეული სოციალური და საზოგადოებრივი ვითარების გამო გატეხილ, უსუსურ არსებას, რომელმაც ვერ შეძლო სინამდვილესთან გამკლავება. და რადგანაც XX საუკუნის ქართულ მწერლობაში ეს ტიპი უმწვავესი კლასობრივი დაპირისპირების ფონზე ჩამოყალიბდა, უფრო მეტად სარკასტული და ირონიული შეფერილობა შეიძინა, ვიდრე ანდერსონის გროტესკებმა, ზოგიერთი მათგანი მწერალს მშვენიერად და მიმზიდველადაც რომ ჰყავს წარმოსახული.

დამონშებანი:

Anderson, Sherwood. *Selected Short Stories*. Moscow: izdatel'stvo "progress publishers", 1981.

Doiashvili, Teimuraz. *Mot'iral-motsinari*. Tbilisi: gamomtsemloba "sit'q'a", 2013 (დოიაშვილი, თემურაზ. *მოტირალ-მოცინარი*. თბილისი: გამომცემლობა „სიტყვა“, 2013).

Gaprindashvili, Nana. *Shedarebiti Lit'erat'uratmsodneobis Teoriuli Sapudzvebi*. Tbilisi: gamomtsemloba "meridiani", 2012 (გაფრინდაშვილი, ნანა. *შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობის თეორიული საფუძვლები*. თბილისი: გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2012).

- Howe, Irving. // Anderson, Sherwood. *Winesburg, Ohio*. Web. 1 May, 2023. <https://www.gutenberg.org/cache/epub/416/pg416-images.html>
- Javakhishvili, Mikheil. Tkhzulebani Rva T'omad. T. III. Motkhrobbi. Tbilisi: gamomtsemloba "sabh'ota Sakartvelo" (ჯავახიშვილი, მიხეილ. *თხზულებანი რვა ტომად*. ტ. III, *მოთხრობები*. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, 1973).
- K'ank'ava, Guram. Lit'erat'uruli Ts'erilebi. Tbilisi: gamomtsemloba "merani" (კანკავა, გურამ. *ლიტერატურული წერილები*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 1985).
- Marino, Adrian. K'omp'arat'ivizmi da Lit'erat'uris Teoria. Prangulidan Targmnes Rusudan Turnavam da Nino Gagoshashvilma. Tbilisi: Lit'erat'uris Inst'it'utis Gamomtsemloba. 2010. (მარინო, ადრიან. *კომპარატივიზმი და ლიტერატურის თეორია*. ფრანგულიდან თარგმნეს რუსუდან თურნავამ და ნინო გაგოშაშვილმა, თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2010).
- Ratiani, Irma. Kartuli Mts'erloba da Msoplio Lit'erat'uruli P'rotsesi. Tbilisi: Tbilisis Universit'et'is Gamomtsemloba. 2018 (რატიანი, ირმა. *ქართული მწერლობა და მსოფლიო ლიტერატურული პროცესი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018).
- Shavgulidze, Nugzar. "Chanchuradan Arsenamde". Tbilisi: gamomtsemloba "metsniereba", 1988 (შავგულიძე, ნუგზარ. *ჩანჩურადან არსენამდე*. თბილისი: "მეცნიერება", 1988).
- Sigua, Soso. Kartuli Modernizmi. Tbilisi: gamomtsemloba "didost'at'i, 2002 (სიგუა, სოსო. *ქართული მოდერნიზმი*. თბილისი: გამომცემლობა „დიდოსტატი“, 2002).
- Turnava, Rusudan. "Mikheil Javakhishvilisa da Gi De Mopasanis Novelist'ik'a". K'lasik'uri da Tanamedrove Kartuli Mts'erloba". 3(2000): 239-246 (თურნავა, რუსუდან. „მიხეილ ჯავახიშვილისა და გი დე მოპასანის ნოველისტიკა“. *კლასიკური და თანამედროვე ქართული მწერლობა*. 3(2000): 239-246).

Nestan Kutivadze
(Georgia)

Some Issues of Mikheil Javakhishvili's Prose and Sherwood Anderson's Grotesque Man

Summary

Key words: grotesque man, former man, artistic face, tragedy.

The beginning of the 20th century turned out to be an important period for the whole world in terms of state, public and social-cultural development. Worldview changes led to many noteworthy events of the subsequent period, and it included not only those countries where the most difficult process of changing formations was underway, but also those ones where new prospects for social and economic development started to emerge. In this regard, radically different processes were taking place in Georgia and the United States of America. Objective realities create

different socio-economic and public situations in any country, and the peripeteias of a person's spiritual existence always cross the boundaries of this concreteness. Along with the individual aspirations, people also have similar, common yearnings which are reflected in fiction with all the national-individual alterations.

The era of social transitions is always hard and difficult for people, no matter what stratum of society they belong to. The aim of the present paper is to show the peculiarities of the literary conceptualization of one problem accompanying the social changes on the example of the works of prominent writers of the 20th century: Mikheil Javakhishvili (1880-1937) and Sherwood Anderson (1876-1941).

In his short stories and novels Sherwood Anderson depicted the problems of ordinary Americans at the beginning of the 20th century. As it is known, the author achieved success as a writer of psychological short stories. In his works, he shifted the emphasis from the plot structure to description of the feelings of helpless, spiritually broken people who are tired of life. In this respect, one of the most successful collections "Winesburg, Ohio" (1919) by Sherwood Anderson should be singled out. Winesburg is a fictional place inhabited by the people who are alienated from the society and one other, and they shelter themselves in the illusory world of ideas. At first glance, it seems that everything is the result of their impracticality, and not the environment in which they live.

Anderson's "Winesburg, Ohio" begins with the short story "The Book of Grotesques", in which the author defines a general set of features characteristic of a certain group of people and in its manifestation he categorizes this diverse phenomenon under one name – grotesque. Anderson believes that most ordinary people are grotesque. Their souls are fragmented and broken. Those who are in such a situation can no longer find the strength in themselves to overcome obstacles and make things happen, which cannot be explained only by their personal characteristics.

The artistic face of a spiritually broken, helpless person is well known in Georgian literature, and its formation has its own literary tradition. In the literature of the beginning of the 20th century, it is characterized by the great tragedy and is used as a way of artistic depiction of an unacceptable reality.

Mikheil Javakhishvili, one of the most prominent writers of Georgian literature of the 20th century, refers to these people as "a former man", "a superfluous man". In one of his notable novels, "Givi Shaduri", the prose writer not only portrays such people, but generalizes the common characteristic features of the event in this artistic face.

Anderson's grotesque man and Javakhishvili's former man are of the same character in its essence. They emerge during significant changes but in qualitatively different environments. Their lives are shattered, they combine the tragic and comic sides of existence. They are products of the environment.

The characters of Anderson and Javakhishvili both suffer from feeling weak and helpless. It is also difficult for them to take responsibility for changing some-

thing. George Willard saves himself by running away before becoming a grotesque himself. In this way, he protests against the unacceptable environment whereas Givi Shaduri is no longer trying to change anything in his life.

Teimuraz Khevistavi, the main character of Mikheil Javakhishvili's prophetic novel "Jakos Khiznebi" (Jaqo's Dispossessed), has many characteristic features of Anderson's grotesque man. Unlike Givi Shaduri, Khevistavi believes that he cannot be broken spiritually.

It is precisely because of literary conventionality, exaggeration, that these people usually have sharply defined individual characteristics, which, at first glance, leaves the impression that their personal traits and not the external factors determine their own tragedy. However, it is impossible to ignore the fact that the crisis caused by social and other types of circumstances creates the environment where these weak, hopeless people are formed often in the captivity of illusions. Through artistic invariants, literature reflects the influence of such factors and the diversity of specific manifestations.

A person's fate in society is significantly determined by the nature and severity of the changes taking place in this society; In its essence, a grotesque man and a former man express one and the same phenomenon – a broken, weak being who is unable to deal with reality due to certain social and public circumstances. Since this type was formed in the background of the fiercest class conflict in Georgian literature of the 20th century, it acquired a more sarcastic and ironic coloring than Anderson's grotesques, some of which have even been depicted as beautiful and attractive by the writer.